

MILLIY MEROS VA UNING MUSIQA MADANIYATIDAGI AHAMIYATI

Maxamatova Marjona Azamatjonovna

Farg'ona davlat universiteti

Pedagogika-psixologiya va san'atshunoslik fakulteti

"Vokal va cholg'u ijrochilig" kafedrasida

Cholg'u ijrochiligi yo'nalishi, 3-bosqich talabasi

marjonmaxamatova@gmail.com

Annotatsiya: *ushbu maqolada milliy musiqa tarixi va ushbu bosqichlarning ahamiyatli qismlari haqida aniq tushunarli ma'lumot berib o'tilgan. Sharq allomlarining qo'shgan fikrlari ham batafsil bayon etilgan.*

Kalit so'zlar: *milliy meros, musiqa san'ati, adabiyot, yosh avlod, zamonaviy, ohang*

Milliy meros har bir xalqning tarixiy taraqqiyoti davomida shakllangan, avlodlardan avlodga o'tib kelayotgan moddiy va ma'naviy boyliklar majmuasini anglatadi. Milliy meros xalqning o'ziga xosligini, uning madaniy, ma'naviy, estetik qarashlarini hamda tarixiy xotirasini aks ettiruvchi muhim omillardan biridir. U jamiyat taraqqiyoti jarayonida shakllanib, xalqning turmush tarzi, urf-odatlarini, an'analari, san'ati, adabiyoti, musiqasi, me'morchiligi, xalq og'zaki ijodi kabi ko'plab sohalarni o'z ichiga oladi. Shu sababli milliy meros har bir xalqning o'zligini saqlab qolishida, milliy qadriyatlarni mustahkamlashda hamda yosh avlodni ma'naviy jihatdan barkamol etib tarbiyalashda muhim ahamiyat kasb etadi. Milliy meros har bir xalqning tarixiy taraqqiyoti davomida shakllangan madaniy, ma'naviy va badiiy qadriyatlar majmuasidir. U xalqning asrlar davomida yaratgan boyliklari, dunyoqarashi, urf-odatlarini, an'analari, san'ati va ilmiy yutuqlarini o'zida mujassamlashtiradi. Milliy meros jamiyatning tarixiy xotirasini saqlab qoluvchi, uni kelajak avlodlarga yetkazuvchi muhim omil hisoblanadi. Ayniqsa, milliy merosning musiqa madaniyati bilan bog'liq jihatlari xalqning estetik didi, ruhiy olami va madaniy taraqqiyotini ifodalovchi asosiy vositalardan biri sanaladi.

Milliy meros - milliy meros tushunchasi keng qamrovli bo'lib, u moddiy va nomoddiy meros shakllarini o'z ichiga oladi. Moddiy meros deganda me'moriy obidalar, tarixiy yodgorliklar, qadimiy buyumlar, san'at asarlari, arxeologik topilmalar tushuniladi.¹ Nomoddiy meros esa xalqning og'zaki ijodi, urf-odatlarini, marosimlarini, an'analari, xalq amaliy san'ati, musiqa madaniyati va boshqa ma'naviy boyliklarni o'z ichiga oladi. Ayniqsa, musiqa madaniyati milliy merosning eng muhim tarkibiy qismlaridan biri hisoblanadi. Chunki musiqa orqali xalqning ruhiy olami, estetik didi, tarixiy tajribasi va madaniy qadriyatlari ifodalanadi.

Milliy meros xalqning ko'p asrlik tajribasi, hayot tarzi va dunyoqarashi natijasida shakllangan boy ma'naviy xazina hisoblanadi. Bu meros xalqning tarixiy xotirasini saqlab

¹ Fitrat A. "O'zbek klassik musiqasi va uning tarixi", -Toshkent: Fan, 1993. - 128 b.

qoladi va uni kelajak avlodlarga yetkazishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Milliy merosning shakllanishida xalqning tarixiy taraqqiyoti, ijtimoiy-siyosiy jarayonlar, iqtisodiy rivojlanish hamda madaniy aloqalar muhim rol o'ynaydi. Shu sababli milliy meros har bir xalqning tarixiy rivojlanishi bilan uzviy bog'liq holda rivojlanib boradi. Milliy meros tushunchasi nafaqat tarixiy qadriyatlarni saqlash, balki ularni rivojlantirish, zamonaviy hayotga moslashtirish jarayonini ham o'z ichiga oladi. Chunki milliy meros o'z mohiyatiga ko'ra doimiy ravishda yangilanib, boyib boradigan madaniy hodisadir.

Har bir avlod o'z davrining talab va ehtiyojlariga mos ravishda milliy merosni rivojlantirib boradi, unga yangi mazmun va shakllar kiritadi. Shu jihatdan milliy meros nafaqat o'tmishning yodgorligi, balki hozirgi va kelajak avlod uchun muhim ma'naviy manba hisoblanadi. Milliy merosning muhim tarkibiy qismi bo'lgan musiqa madaniyati xalqning ma'naviy hayotida alohida o'rin egallaydi. Musiqa inson ruhiyatiga bevosita ta'sir etuvchi san'at turi bo'lib, u orqali insonning his-tuyg'ulari, estetik qarashlari va ma'naviy dunyosi ifodalanadi. Shu sababli milliy musiqa merosi xalqning ruhiy boyligi sifatida qadrlanadi.

O'zbek xalqining boy musiqa merosi ko'p asrlik tarixga ega bo'lib, u turli davrlarda shakllanib, takomillashib kelgan. Bu meros maqom san'ati, xalq qo'shiqlari, dostonlar, marosim qo'shiqlari, xalq cholg'u asboblari ijrochiligi kabi ko'plab yo'nalishlarni o'z ichiga oladi. O'zbek milliy musiqa merosida maqom san'ati alohida o'rin tutadi. Maqom san'ati o'zining murakkab tuzilishi, boy melodik va ritmik imkoniyatlari bilan ajralib turadi.

Bu san'at turi asrlar davomida xalqning estetik didini shakllantirishda muhim rol o'ynagan. Shuningdek, xalq qo'shiqlari ham milliy musiqa merosining muhim qismi hisoblanadi. Xalq qo'shiqlari orqali xalqning turmush tarzi, mehnati, orzu-intilishlari, quvonch va qayg'ulari ifodalanadi.² Bu qo'shiqlar xalq og'zaki ijodi mahsuli bo'lib, avloddan-avlodga og'zaki tarzda o'tib kelgan.

Milliy merosni o'rganish va uni yosh avlodga yetkazish jarayonida ta'lim tizimi muhim o'rin tutadi. Ayniqsa, musiqa ta'limida milliy merosdan foydalanish o'quvchilarning estetik didini rivojlantirish, ularni milliy qadriyatlarga hurmat ruhida tarbiyalashda muhim ahamiyatga ega. Musiqa darslarida milliy kuy-qo'shiqlar, maqom namunalarini o'rganish o'quvchilarda milliy o'zlikni anglash, milliy madaniyatga qiziqish va hurmat tuyg'usini shakllantiradi.

Musiqa o'qitish jarayonida milliy merosdan foydalanish nafaqat o'quvchilarning musiqiy bilim va ko'nikmalarini rivojlantiradi, balki ularning ma'naviy dunyosini boyitadi. Chunki milliy musiqa asarlari o'zida chuqur ma'naviy mazmuni mujassam etgan bo'lib, ular orqali insonning estetik qarashlari, ma'naviy qadriyatlari shakllanadi. Shu sababli musiqa o'qitishda milliy merosdan keng foydalanish ta'lim jarayonining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi.

² Y.Rajabov. "O'zbek xalq musiqasi". Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 1963. – 220 b.

Har bir davlat o'zining tarixiy ildiziga ega bo'lishi zarur ushbu ildiz kelajak avlod uchun bir katta boylik daraxti kabi mukammal tarixi bo'lishi kerak. Tarixda xar bir xalq o'z madaniyatini ko'chirish orqali yuksaltirgan so'ng esa madaniyat merosi almashinuvidan so'ng yuksala boshlagan.

Ushbu rasmda qadimgi sivilizatsiyalar davrida shakllangan san'at va musiqa madaniyati hamda uning hozirgi davrga qadar davom etib kelayotganligi tasvirlangan. Yuqori qismda qadimgi davrga oid mozaika va devor rasmlarida arava, jang sahnalari hamda musiqa cholg'ulari aks etgan. Bu tasvirlar qadimgi xalqlarning hayot tarzi, urf-odatlar va san'atga bo'lgan munosabatini ko'rsatadi.

Ikkinchi qismda esa qadimgi davrlarda chizilgan musiqiy cholg'u tasviri va zamonaviy inson tomonidan shu cholg'uga o'xshash asbobning ijro etilishi ko'rsatilgan. Bu holat musiqa madaniyati asrlar davomida saqlanib, turli mamlakatlar va xalqlar madaniyati orqali rivojlanib kelayotganini anglatadi.

Mazkur tasvir mamlakatlararo madaniy aloqalar, san'at va musiqa merosining davomiyligini ifodalaydi. Qadimgi davr san'ati bugungi kunda ham o'rganilib, zamonaviy ijrochilar tomonidan qayta tiklanmoqda. Bu esa insoniyat madaniyatining umumiy boyligi sifatida turli xalqlar o'rtasida madaniy almashinuv va o'zaro ta'sir mavjudligini ko'rsatadi.

Bugungi kunda milliy merosni asrab-avaylash, uni o'rganish va targ'ib qilish davlat siyosatining muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasida milliy madaniyat va san'atni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Davlat tomonidan milliy san'at va madaniyatni qo'llab-quvvatlash, yosh avlodni milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalash bo'yicha ko'plab dasturlar va loyihalar amalga oshirilmoqda. Bu esa milliy merosni saqlash va rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Milliy merosni o'rganish jarayonida ilmiy tadqiqotlar ham muhim o'rin tutadi. Musiqashunos olimlar tomonidan milliy musiqa merosini o'rganish, uning tarixiy ildizlarini aniqlash, nazariy asoslarini ishlab chiqish bo'yicha ko'plab ilmiy tadqiqotlar olib borilgan. Bu tadqiqotlar milliy musiqa merosining ilmiy asosda o'rganilishiga va uni ta'lim tizimiga joriy etishga xizmat qilmoqda. Milliy merosni yosh avlodga yetkazish jarayonida o'qituvchilarning roli ham nihoyatda katta. Musiqa o'qituvchilari o'quvchilarga milliy musiqa merosining mazmuni, uning estetik va ma'naviy ahamiyatini tushuntirish orqali ularda milliy qadriyatlarga hurmat tuyg'usini shakllantiradilar. Shu sababli musiqa o'qituvchilari milliy meros haqida chuqur bilimga ega bo'lishlari, uni o'quv jarayonida samarali qo'llay olishlari zarur. Milliy meros har bir xalqning tarixiy xotirasi, ma'naviy boyligi va madaniy qadriyatlarini o'zida mujassam etgan muhim omildir. U xalqning o'zligini saqlab qolish, milliy madaniyatni rivojlantirish va yosh avlodni ma'naviy barkamol etib tarbiyalashda muhim rol o'ynaydi.³ Ayniqsa, musiqa madaniyati milliy merosning ajralmas qismi bo'lib, u orqali xalqning ruhiy olami, estetik didi va ma'naviy qadriyatlari ifodalanadi. Shu sababli musiqa ta'limida milliy merosdan foydalanish o'quvchilarning ma'naviy va estetik tarbiyasida muhim ahamiyat kasb etadi.

³ Karomatov F. "O'zbek xalq musiqa merosi". Toshkent: Fan, 1978. – 240 b.

Milliy merosning yuksalishi ko‘pincha jamiyatda ma‘naviy uyg‘onish davrlari bilan bog‘liq bo‘ladi. Masalan, Sharq uyg‘onish davrida ilm-fan, adabiyot va san‘at sohalarida katta yutuqlar qo‘lga kiritilgan. Bu davrda ko‘plab olimlar, mutafakkirlar va san‘atkorlar yetishib chiqqan. Ularning ilmiy va badiiy merosi bugungi kunda ham milliy merosning ajralmas qismi sifatida qadrlanadi.

O‘zbek xalqining milliy merosi ham juda boy va rang-barangdir. Bu meros qadimiy tarixiy davrlardan boshlab shakllanib kelgan. O‘zbekiston hududida yashagan xalqlar qadimdan boy madaniyat va san‘at an‘analariga ega bo‘lgan. Arxeologik tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, Markaziy Osiyo hududida qadim zamonlardan boshlab musiqa va san‘at rivojlangan. Qadimiy devoriy rasmlar, haykallar va musiqa asboblari bu hududda san‘atning yuksak darajada rivojlanganligini ko‘rsatadi.⁴

Milliy merosning muhim yo‘nalishlaridan biri xalq og‘zaki ijodidir. Xalq og‘zaki ijodi xalqning tarixiy xotirasi, hayotiy tajribasi va ma‘naviy qadriyatlarini o‘zida mujassam etadi. Dostonlar, ertaklar, maqollar, qo‘shiqlar va rivoyatlar xalq og‘zaki ijodining asosiy shakllari hisoblanadi. Ayniqsa, xalq qo‘shiqlari milliy musiqa merosining muhim qismi bo‘lib, ular xalqning turmush tarzi, mehnati, orzu-intilishlari va ruhiy kechinmalarini aks ettiradi.

Milliy musiqa merosi xalqning estetik didini shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi. Musiqa san‘ati inson ruhiyatiga kuchli ta‘sir ko‘rsatadi. Shu sababli milliy musiqa asarlari orqali xalqning ma‘naviy qadriyatlari, estetik qarashlari va dunyoqarashi namoyon bo‘ladi.

Zamonaviy davrda o‘zbek musiqa merosi saqlash va rivojlantirish masalasi dolzarb ahamiyat kasb etdi. YUNESCO ro‘yxatiga kirgan maqom san‘ati va boshqa xalq musiqa merosi loyihalari O‘zbekistonning madaniy siyosatida muhim o‘rin tutadi. Musiqa pedagogikasi sohasida milliy merosdan foydalanish o‘quvchilarning estetik didini, ma‘naviy tafakkurini va milliy o‘zligini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega.

Musiqashunoslar va olimlar, xususan Yunus Rajabiy, Shuhrat Qodirov va Fitrat, milliy musiqa merosini ilmiy jihatdan o‘rganib, uni tizimlashtirish, pedagogik jarayonga joriy etish va yosh avlodga yetkazish borasida katta hissa qo‘shganlar. Ularning ishlari milliy musiqa merosining tarixiy ildizlarini, maqom san‘ati va xalq cholg‘u asboblarning rivojlanish yo‘nalishlarini chuqur yoritadi.

Musiqa darslarida milliy merosdan samarali foydalanish o‘quvchilarning musiqiy tafakkuri, eshitish qobiliyati hamda ijodiy fikrlashini rivojlantiradi. Xalq kuy-qo‘shiqlari, maqom san‘ati va an‘anaviy musiqa namunalarini o‘rganish orqali o‘quvchilar milliy musiqaning boy tarixiy ildizlari va badiiy xususiyatlarini chuqurroq anglay boshlaydilar. Shu bilan birga, bu jarayon ularda estetik didni shakllantirishga ham katta ta‘sir ko‘rsatadi. Shuningdek, milliy merosdan foydalanish o‘qituvchidan yuqori pedagogik mahorat, ijodkorlik va zamonaviy metodlardan foydalanishni talab qiladi. Dars jarayonida milliy musiqa namunalarini tinglash, tahlil qilish, kuylash va ijro etish kabi usullar orqali ta‘lim samaradorligini oshirish mumkin. Umuman olganda, musiqada milliy merosdan

⁴ Matyoqubov O. “O‘zbek maqom san‘ati”. Toshkent: O‘zbekiston, 2001. – 256 b.

foydalanish nafaqat o'quvchilarning musiqiy bilim va ko'nikmalarini rivojlantiradi, balki ularning ma'naviy barkamol, milliy qadriyatlarga hurmat ruhida tarbiyalanishiga ham xizmat qiladi. Shu sababli, milliy musiqa merosini ta'lim jarayoniga keng joriy etish bugungi kun musiqa pedagogikasining muhim vazifalaridan biri hisoblanadi.

XULOSA

Milliy meros - bu xalqning tarixiy taraqqiyoti davomida yaratilgan, uning madaniy, ma'naviy va estetik qadriyatlarini o'zida mujassam etgan bebaho boylikdir. U nafaqat o'tmishdan dalolat beradi, balki bugungi kun va kelajak avlod uchun ham muhim yo'nalish va asos vazifasini bajaradi. Ayniqsa, musiqa madaniyatida milliy meros xalq ruhiyatining eng nozik va chuqur qatlamlarini aks ettiruvchi vosita sifatida alohida ahamiyat kasb etadi.

O'zbek xalq musiqa merosi o'zining boyligi, rang-barangligi va chuqur mazmuni bilan ajralib turadi. Uning shakllanish jarayoni qadim zamonlarga borib taqalib, turli tarixiy bosqichlarda rivojlanib, sayqal topgan. Xalq qo'shiqlari, laparlar, yalla va termalar, shuningdek, maqom san'ati xalqning hayotiy tajribasi, urf-odatlar va an'analari bilan chambarchas bog'liq holda shakllangan. Bu musiqiy merosda insoniy tuyg'ular - quvonch, g'am, muhabbat, sadoqat va vatanparvarlik kabi fazilatlar o'z ifodasini topgan.

Bugungi globallashuv sharoitida milliy musiqa merosini asrab-avaylash, uni ilmiy asosda o'rganish va keng targ'ib qilish dolzarb vazifalardan biridir. Zamonaviy texnologiyalar yordamida milliy musiqa namunalarini raqamlashtirish, ularni keng auditoriyaga yetkazish, yoshlar orasida qiziqishni oshirish muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bilan birga, an'anaviy musiqa janrlarini zamonaviy yo'nalishlar bilan uyg'unlashtirish orqali yangi ijodiy yondashuvlarni yaratish ham muhim hisoblanadi.

Milliy meros, xususan, o'zbek xalq musiqa merosi millatning ma'naviy poydevori, uning o'zligini belgilovchi asosiy omillardan biridir. Uni asrab qolish, rivojlantirish va kelajak avlodga yetkazish har bir insonning muqaddas burchi bo'lib, bu jarayon uzluksiz davom etishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Fitrat A. – O'zbek klassik musiqasi va uning tarixi– Toshkent: Fan, 1993. – 128 b.
2. Y.Rajabov. O'zbek xalq musiqasi. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 1963. – 220 b.
3. Karomatov F. O'zbek xalq musiqa merosi. – Toshkent: Fan, 1978. – 240 b.
4. Matyoqubov O. O'zbek maqom san'ati. – Toshkent: O'zbekiston, 2003.
5. Toshmatov A. "Shashmaqom saboqlari", – Toshkent: Tafakkur, 2012.
6. Sultonov O. "Sharq mumtoz musiqasi tarixi", – Toshkent: Fan va texnologiya, 2016.
7. Rasulov R. "Maqom ijrochiligi an'analari", – Toshkent: San'at, 2019.